

Рагозіна Вікторія

*кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник,
провідний науковий співробітник лабораторії дошкільної освіти
ІПВ НАПН України*

СОЦІАЛЬНА АКТИВНІСТЬ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНИКА У ПРОЦЕСІ ХУДОЖНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: РЕЗУЛЬТАТИ КОНСТАТУВАЛЬНОГО ЕТАПУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Дослідження означеної у назві проблеми передбачало узагальнення наукових підходів, з'ясування сутності поняття «соціальна активність старшого дошкільника» і її структури, що уможливило перехід до констатувального експерименту. Як виявив аналіз, з огляду на старшого дошкільника, соціальна активність є одним з компонентів соціалізації дитини у складній системі її соціального розвитку: «соціальна адаптованість – соціальна активність – соціальна зрілість» (Кононко О., Рогальська-Яблонська І. та ін.).

В нашому дослідженні *соціальну активність старшого дошкільника* розглядаємо як якість, що проявляється в його діяльності – самостійній, власно ініційованій та спрямованій на творчу взаємодію з навколишнім середовищем, освоєння та зміну його й самого себе та передбачає самодетермінацію як форму реалізації особистістю громадської необхідності, в процесі якої відбувається соціальний розвиток, соціальне становлення індивіда, його соціалізація. Досягнення достатнього рівня соціальної активності у взаємодії старшого дошкільника з соціальним середовищем цілком можливе (за умов наявності системи навчально-виховних впливів), адже відбувається у контексті його значущих потреб: самореалізації у взаємовідносинах з іншими людьми і самовизначення у соціумі. Отже, головним завданням у процесі соціалізації стає знаходження дитиною свого місця у світі соціальних зв'язків, набуття соціального досвіду, що проявляється у значущих для неї видах діяльності.

Констатувальний етап дослідження мав на меті аналіз критеріального апарату у близьких нашій темі дослідженнях сучасних науковців у галузі дошкільної (Н.Голованова, О.Колесник, О.Кононко, С.Нечай, І.Рогальська-Яблонська, Н.Захарова, Ю.Хайруліна та ін.) і мистецької (М.Бояршина,

В.Водяна, А.Дарамаєва, Є.Домбровська, Т.Коваленко, Л. Котенко, Л.Павлова, О.Рогальова, Т.Черних, К.Маньковська, О.Толмачова та ін.) педагогіки, розробка критеріїв соціальної активності дошкільників у художній діяльності.

На наш погляд, соціально-активного старшого дошкільника характеризують: *самостійність* здійснення різних видів діяльності, що передбачає готовність, намір і власне їх виконання. Рівень самостійності засвідчують процес і результати його діяльності; *ініціативність* відображає бажання дитини привернути до себе увагу ровесників, інших людей, спрямувати і спонукати їх до спільних дій у сфері соціальних стосунків; *творчість взаємодіяння з оточуючим світом* – прагнення до змін у суспільстві і потреба власного саморозвитку. На цьому шляху взаємодія дитини з соціумом (людьми, природою і довкіллям, мистецтвом, собою) набуває рис творчості. Означені характеристики відносимо до основних **критеріїв** соціальної активності старшого дошкільника.

Виявлення рівнів соціальної активності старшого дошкільника відбувалося у процесі *художньої діяльності* (яку ми трактуємо у вузькому значенні як образотворчу), що володіє особливим освітнім, розвивальним і виховним потенціалом: по-перше, художні твори є відтворенням матеріально-духовної культури людства, яку дитина засвоює (а отже, і соціальних норм, досвіду, прийнятого у суспільстві); по-друге, образотворча діяльність тісно пов'язана з мовленням, комунікацією, грою як формами соціальної взаємодії і зумовлена досягненнями дитини у цих значущих для неї видах діяльності і сама ж образотворча діяльність впливає на їх розвиток, а отже, є чинником і засобом соціального розвитку; по-третє, вона задовольняє потреби і прагнення дитини у пізнанні, грі, творчості; по-четверте, в продуктах образотворчої діяльності візуально проявляється ставлення дитини до навколишнього світу – її позиція (активно-творча, активно-виконавча, нейтральна, пасивна, негативна) до перетворення навколишнього і самої себе. Отже, *можливості образотворчої діяльності у виявленні і формуванні соціальної активності у*

період старшого дошкільного віку незаперечні – саме у даній діяльності (особливо у групових і колективних формах) дитина може демонструвати різні прояви, що свідчитимуть про *етапи перебігу* її соціальної активності – вони відповідають *рівням сформованості* даної якості: активно-творчий, активно-виконавчий, ситуативний, пасивний.

Дітям з *активно-творчим рівнем* соціальної активності притаманна ініціативність у соціальних діях і соціальних стосунках, що виявляється через активність соціальної взаємодії з однолітками у діяльності; здатність до самодіяльності і вміння організувати себе та інших дітей, наявні прояви самостійності у художній діяльності; творчість у груповій і колективній роботі. *Активно-виконавчий* рівень соціальної активності характеризує переважно стійкий вияв ініціативи у соціальних діях і соціальних стосунках, що проявляється як власною ініціативою, так і підтримкою ініціативи інших у групових і колективних справах; достатньо частими проявами самоорганізації, самостійністю у здійсненні художньої діяльності; проявами творчості у взаємодії з іншими у групових і колективних художніх проектах. Дітей з *ситуативним рівнем* відзначають виявлена час від часу ініціативність до соціальних дій і соціальних стосунків; недостатні прояви самоорганізації, здійснення ними тільки цікавих і привабливих з огляду дітей видів художньої діяльності; недостатній рівень творчості у групових і колективних завданнях. Вихованці з *пасивним рівнем* соціальної активності демонструють часту відсутність активності у діяльності, інколи – відмову брати участь у груповій роботі, намагання усамітнитися і виступати спостерігачем; низький рівень самостійності у виконанні завдань, їх виконання за керівництва педагога; низька результативність діяльності, репродукція зразків дій інших дітей і дорослих.

Розроблена *методика діагностики*, що включала *опитування педагогів* щодо розуміння ними змісту дефініції «соціальна активність старшого дошкільника» та застосування методів її формування у ДНЗ (у процесі

образотворчої діяльності); *спостереження* за старшими дошкільниками у ході занять художньо-естетичного спрямування у ДНЗ (музичне, образотворче заняття, свята, самостійна художня діяльність дітей); *фасилітовані бесіди* «Що відбувається навколо тебе», «Обговорення репродукції картини»), *творчі і евристичні завдання* («Намалюй себе вдома», «Я – у дитячому садку», «Я і мої друзі»); *педагогічні ситуації* («Поділись олівцями», «Як намалювати картину разом?», «Прикрась годівничку для птахів»); *групові ігри* з художніми матеріалами («Пластилінові загадки», «Пластилінові подорожі», «Паперовий колобок», «Історія кольорової плями»), *групові й колективні завдання* («Малюємо, ліпимо разом – що вийшло?»). Експеримент здійснювався на базі ЦРТД «Моя умничка» (м. Київ) впродовж 3 кварталу 2016 року.

Результати констатувального експерименту засвідчили, що більшість вихователів недостатньо спрямовують свої дії у напрямку формування соціально-активного старшого дошкільника у процесі занять і у вільний час та здійснюють педагогічні впливи з цією метою епізодично і не послідовно. Серед головних причин цього педагоги називають усталену систему роботи закладу – проведення предметних занять з дітьми кілька разів на тиждень, а також – відсутність чіткого розуміння необхідності послідовної роботи у цьому напрямку на різних заняттях, на святах та ін. Проведені нами спостереження виявили домінування у педагогічному процесі настанов, показу, демонстрації зразків, надмірного пояснення і практичну відсутність ситуацій самостійного вибору дитиною завдань на заняттях, у груповій і колективній роботі. Наслідком такої дії педагогів стали якісні і кількісні результати констатувального експерименту.

Було виявлено наявність характеристик соціально-активної особистості всього у 13 відсотків опитуваних дітей. Переважаюча більшість вихованців 5-6-тирічного віку демонструють пасивний – 32,2% і ситуативний – 38,7% рівні соціальної активності. Такі діти загалом малоактивні у своїх соціальних

проявах, вони звикли діяти за настановою вихователя, чекають його вказівок, які регламентують життєдіяльність дітей у дитячому закладі (куди йти, що робити, як поводитися з однолітками, які предмети чи речі малювати, чим займатися у вільний від занять час тощо), а на заняттях художньо-естетичною діяльністю прагнуть повторювати зразки дорослого, наслідувати його дії, слова. У художніх іграх діти теж здебільшого чекають настанов і роз'яснень педагога, малоактивні. Тематика пропонуванних педагогами занять і ігор відповідає віку, заняття добре організовано, однак, їх зміст бажано більше пов'язувати з життям у сучасному суспільстві, а також – цікавитися думкою і враженнями самих вихованців, частіше пропонувати робити самостійний вибір у вирішенні різного рівня складності завдань, особливо відкритого типу.

Оскільки активно-творчий (13%) і достатній (16,1%) рівні соціальної активності виявляє менша кількість вихованців, вважаємо, що процес формування соціальної активності потребує керованих впливів педагога, який володіє методикою формування і готовий до її реалізації в умовах ДНЗ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Діти і соціум: Особливості соціалізації дітей дошкільного та молодшого шкільного віку: Монографія / А.М. Богущ, Л.О. Варяниця, Н.В. Гавриш, С.М. Курінна, І.П. Печенко; Наук. ред. А.М. Богущ; За заг. ред. Н.В. Гавриш. – Луганськ: Альма-матер, 2006. – 368 с.
2. Рогальська І.П. Соціалізація особистості у дошкільному дитинстві: сутність, специфіка, супровід. Монографія / І.П. Рогальська // – К.: Міленіум, 2008. – 400 с.
3. Формування базових якостей особистості дітей старшого дошкільного віку в ДНЗ: монографія / Г. Беленька, С. Васильєва, Н. Гавриш, В. Маршицька, С. Нечай, О. Остряньська, О. Полякова, В. Рагозіна, О. Рейпольська, Н. Шкляр; за заг. ред. О. Рейпольської. – Харків: Друкарня «Мадрид», 2015. – 330 с.

